

משפטים ה

ניט לערנען אז ער איז אויסן דערמיט צו פארענטפערן די סתירה — ווייל די סתירה ווערט ערשט שפעטער, אין פסוק „ולא יכול משה גר“ (אין פ' פקודי), האט רש"י געדארפט פארענטפערן די סתירה ווען זי ווערט — דארטן.

מזו מען זאגן, אז דאס וואס רש"י דארף באווארענען ווי אזוי האט משה געקענט אריין אין דעם ענן („עשה לו הקב"ה למשה שביל כו") איז ניט דערפאר וואס שפעטער זאגט דער פסוק „ולא יכול משה לבוא גר כי שכן עליו הענן“, נאר ווייל מען פארשטייט דאס אז מען קען ניט אריינקומען אינעם ענן — איז תמוה:

רש"י איז מפרש פריער⁸ די ווערטער „ומשה נגש אל הערפל" אז דאס מיינט „לפנים משלש מחיצות חשך ענן וערפל", ד.ה. אז משה איז דורכגעגאנגען ניט בלויז דורך חשך וענן, נאר אויך דורך ערפל וואס איז (ווי רש"י טייטשט דארטן) „עב הענן", און פונדעסטוועגן באווארנט ניט רש"י⁹ ווי אזוי ער האט

(8) יתרו כ, יח.

(9) אף שבכתוב נאמר רק „נגש אל הערפל".

וראה רמב"ן (שם, טו).

(10) ודוחק גדול לתרץ שהוא לפי דיעה הא' שהביא רש"י בפירושו לפניו (כד, טו) ד"ויכסהו הענן" — אלו ששה ימים שמרחה, ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשה'י, שלפני יל ד"ויבא משה בתוך הענן" הוא אותו המאורע ד"ומשה נגש אל הערפל" שבס' יתרו: ולכן אין רש"י מפרש שם, כמו שמצינו בכריכ פריטים ע"ד ההכנה למת וכר שנאמרו דוקא בפרשתנו (כד, א ואילך ובפרש"י), ולא בפ' יתרו — כי [נוסף ע"ז שעדיין אינו מיושב לדיעה הב' שבפרש"י הגיל, ד"ויכסהו הענן למשה ר' ימים לאחר

א. בסיום הסדרה, אויף די ווערטער „בתוך הענן" זאגט רש"י „ענן זה כמין עשן הוא וכו'" (כדלקמן סעיף ב').

איז אין דעם ניט מובן:

ענן ווערט, בכלל, געטייטשט — וואלקן, און עשן מיינט — רויך, וואס דאס זיינען צוויי באזונדערע זאכן, און נאך מער, זיי זיינען פארקערט איינער פון צווייטן: „ענן" ווערט געשאפן פון מיס' און „עשן" — פון אש' היינט: א) פון וואנעט נעמט רש"י טייטשן דאס ענן אנדערש ווי איבעראל? ב) וואס איז דא בכלל שווער אין פשוטו של מקרא, וואס רש"י דארף עס מפרש זיין?

ב. ווייטער איז רש"י ממשיך „ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו".

דער מקור פון דעם ענין איז אין גמרא, אבער דארט קומט עס אלס א תירוץ אויף דער סתירה צווישן צוויי פסוקים — „כתיב" ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכתיב ויבא משה בתוך הענן כו' דבי רבי ישמעאל תנא נאמר כאן בתוך ונאמר להלן בתוך ויבאו בני ישראל בתוך הים מה להלן שביל דכתיב והמים להם חומה אף כאן שביל".

אבער אין פירוש רש"י דא קען מען

- (1) בדפוס שני ובכמה כתבי רש"י: כמו עשן.
- (2) מלבד כשמפורש אחרת. ולדוגמא באחרי (טו, יג). וכסה ענן הקטורת.
- (3) להעיר מפרש"י בשלח יד, כד (ד"ה בעמוד). ובפרש"י שה"ש (ג, ו ד"ה מי): והי' הענן והעשן כר.
- (4) יומא ד, ב.
- (5) כן פי' בעיון יעקב לעי' יומא שם. וכן משמע בתדאג' מהרש"א שם.
- (6) פקודי מ, לה.
- (7) בשלח יד, כב.

דארט¹¹ געקענט דורכגיין¹².

איז דערפון מוכח, אז ביים בן חמש למקרא איז עס מעיקרא קיין קשיא נישט ווי משה קען דורכגיין דעם ענן — און ווי מ'זעט בפשטות אז מ'קען דורכגיין אן ענן אפי' אז ס'איז נישטא קיין שביל — היינט פארוואס דארף ער עס בא-ווארענען ביי ענן אין אונזער פסוק¹³?

ג. והביאור בזה: די קשיא וואס שטעלט זיך דא אין פשוטו של מקרא:

עשה"ד ולפי' ויבא משה בתוך הענן לפי פשטות סדר הכתוב הוא ביום השביעי כאשר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן (ו'צ"ע בחדאג יומא שם ד"ה עלה בענן)

לא יתכן לומר שרש"י לא תירץ קושיא המתעוררת אצל התלמיד על אחר וסומך על פירושו בס"פ שלא"ח (משא"כ זה שלא נאמר במקום הא' כל הפרטים כו', ובפרט שמפורש שם בפרש"י (י"ט, יא): (שעשה משה) כל הענין האמור ב' ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר כו').

(11) וכן אין מתרצו בפרשתנו (כד, ב) שפי' ונגש משה לבדו — אל הערפל' [ובזה פשיטא שאין לתרץ כהקסיד בהערה שלפנ'ו, שהרי מדובר שם בד' סיון, כפרש"י שם לפני' (ו'צ"ע ברא"ם שם)]. ואף שאין מפורש שם שנכנס בתוך הערפל כנפישו בס"פ יתרו, מוכן הוא שכן היא הכוונה גם כנפישו כפרשתנו, מכיון שכבר פ' בן כפ' יתרו.

(12) ויתרה מזו: בפי' יתרו שם לפני' (י"ט, יח) נאמר, והר סיני עש' כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש' (ולא"ח שם, כ), ויקרא ה' למשה אל ראש ההר' — ואין רש"י מבאר איך נכנס משה לתוך (האש ועיכ"פ לתוך) העשן.

(13) ודוחק לתרץ דברשתנו, מכיון שנאמר ויבא משה בתוך הענן, משמעו שנכנס בתוכו ונשא שם ולכן הוצרך רש"י לבאר שעשה לו הקב"ה למשה עשיל בתוכו שבו ה' כל משך הארבעים יום (וכן משמע קצת להג"א שבפרש"י כאן חופה"י): משא"כ בשאר מקומות הגיל שרק עבר דרך הענן, או שעכ"פ ה' שם רק זמן מועט ביותר לשמוע ציווי ה' ע"מ למסור לישראל.

(*) להעיר מהגירסא בא' מכת"י רש"י (היא רמב) שמעתיק בהדיבור המתחיל גם התיבות ויבא משה.

(**) בא' מכת"י רש"י (היא קיב) איתא בסוף פרש"י, ונכנס ב'.

וויבאלד דער פסוק זאגט פריער¹⁴ ויכס הענן את ההר, אז דער הר איז געווען באדעקט מיטן ענן, איז דאך מובן מעצמו אז ווען ויעל (משה) אל ההר איז ער אריין אינעם ענן — צוליב וואס דארף מען מקדים און מפרט זיין אז ויבא משה בתוך הענן?

[דאס וואס דער פסוק חזר'ט דא איבער, ויעל אל ההר¹⁵ (נאכדעם ווי עס שטייט שוין פריער, ויעל משה אל ההר ויכס הענן) י"ל לויט די ביידע דיעות וואס רש"י ברענגט אין פריער-דיקן פסוק: לויט דער ערשטער דיעה — וויבאלד אז ויבא משה גר' ויעל גר' איז געווען אינעם טאג פון מ"ט, דארף דער פסוק דאס איבער'חזר'ן ווייל אינ-מיטן האָט דער פסוק מפסיק געווען מיט דעם זמן פון פאָר מ"ט (ויכסהו גר' ששת ימים (מר"ח) ויקרא גר' ביום

(14) כד, טו.

(15) ראה אלשיך כאן, או יאמר כו'.

(16) שעלה בכדי לקבל הלוחות כהמשך הכתוב ויהי משה בהר גר' — ראה יומא שם (ע"ב), בשלמא לר' עקיבא' ובפרש"י שם. ב"ח שם אות א' (וראה חדא"ג שבהערה 10).

ו'צ"ע בריבנו בחיי כאן, שמפרש: ויכסהו הענן ששת ימים זהו מר"ח סיון עד ששי בו (כדעת רע"ק, אבל ממשך) ואז נתנה התורה (דלא כרע"ק שסיל בד' ניתנה, כנגמרא שם) ויקרא אל משה ביום השביעי זהו לחחרתו אחר מ"ט כו' (דכפשוטו הוא דלא כמאן (ר"ע וריה"ג), וממשך) וששת ימים שהי' מכוסה בענן היו בכלל ארבעים כו' (כביאור הגמ' בדעת ריה"ג, וממשך להקשות) למה הוצרכה קריאה זו, אבל מצינו בזה לרז"ל דעות כו' בפ"ק דיומא: ויקרא וכו' לא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה דברי רבי עקיבא כו' [דכפשוטו פ' (כפרש"י בשם) ובכתוב כאן] היינו יום ה' באמירת עשה"ד, ואולי יש לו פ' אחר בכל המשך הגמ'. או ששה"ד בדברי הבחי, ויש שם השמטת דברים. ו'צ"ע.

(*) אבל עדי' כתב במאירי יומא שם: ולד"ה בששה בסיון נתנו עשה"ד.

שאלה: וואס איז געווען אַט דער ענן?
זאָגט רש"י „ענן זה (פון דעם פסוק)
כּמין עשן הוא“:

דעם „ענן“ וואָס ווערט דערמאָנט אין
די פּריערדיקע פסוקים און פּרשיות
דאַרף רש"י ניט מפרש זיין, ווייל ס'איז
מובן בפשטות: ס'איז געווען אַן ענן
כפשוטו אין וועלכן ס'איז געווען אַנגע-
טאָן כבוד ה'; און ווי ס'איז געווען דער
עמוד הענן, אַז „וה' הולך לפניו יומם“
מיט אַן „עמוד הענן“²⁰ („ולילה בעמוד
אש להאיר להם“) — ענן כפשוטו.

משא"כ דער „ענן“ שבפסוק זה, וואָס
מ'מוז זאָגן „כנ"ל, אַז דאָס איז געווען אַן
אַנדער מין ענן, דאַרף רש"י מפרש זיין
אַז „(ענן זה) כּמין עשן“.

ד. דער הכרח פון רש"י אַז „ענן זה
כּמין עשן“ איז פון די פסוקים גופא:

צווישן „ויקרא אל משה גו'“ און „ויבא
משה בתוך הענן“ איז דער פסוק
„ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש
ההר גו'“. איז ניט פאַרשטאַנדיק: דער
פסוק האָט געדאַרפט שטיין פאַר „ויקרא
אל משה“ בהמשך צו „וישכון כבוד ה'“,
אַפטייטשנדיק אַז דער מראה פון „כבוד
ה'“ איז געווען „כאש אוכלת“ — פאַר-
וואָס שטייט עס ערשט נאָך „ויקרא אל
משה ביום השביעי מתוך הענן“?

[לא מיבעי לויט דער דיעה אַז „ויקרא
אל משה גו'“ איז געווען ביום השביעי
נאָך מ"ת, ווען דער אויבערשטער האָט
גערופן משה'ן ער זאָל אַרױפגיין מקבל
זיין די לוחות — און „ויבא משה וגו'“
איז געווען דער ענטפער אויף דער

השביעי גו'“]; וואָס וואָס די צוויי מאָל „ויעל“
זיינען ניט די זעלבע. דער ערשטער
רעדט וועגן עליית משה להר גלייך נאָך
מ"ת, און דער „ויבא משה בתוך הענן
ויעל אל ההר“ — איז געווען אין דעם
„יום השביעי“ נאָך מ"ת¹⁷].

איז דערפון¹⁸ משמע, אַז מיט „בתוך
הענן“ מיינט דער פסוק זאָגן — אַז דער
ענן וואָס שטייט דאָ איז ניט דער
זעלבער ענן וואָס ווערט דערמאָנט אין
די פּריערדיקע פסוקים¹⁹. ווערט דאָך די

(17) ראה ע"ד ב' הדיעות בהכתובים וביאורם
בבאר יצחק לפרש"י כאן (פסוק א' וטז).

(18) בבאר יצחק שם פסוק א' בסופו מבאר (וראה
גם גויא כאן) להדיעה שויכסהו הענן מריח לפני
מ"ת, דזה שחזר לספר מפסוק טז ואילך ע"ד הסדר
שקודם מ"ת, לאחר שהפרשה (פסוק יב ואילך,
כפרש"י שם) מדברת בהעלי' כ"י לאחר מ"ת, ובפסוק
האחרון חזר לענין הא' העלי' שלאחר מ"ת — כי
בג' פסוקים אלו (פסוק טז ואילך) מספר מגדולת
ההר שעלה בו משה וקדושתו.

וצ"ע שהרי תוכן דפסוק יח אינו בגדולת וקדושת
ההר, כ"א ע"ד עליית משה כ"י.

(19) ע"פ פ"י החדא"ג שם ד"ה ווא אסתלק הי'
אפשר לומר, שההכרח שהענן שבכתוב זה אינו הענן
שבכתובים שלפניו הוא מפני שלב' הדיעות נסתלק
הענן לאחר ששה ימים, למר כדאית לי' (לריה"ג
לאחר ו' ימי פרישה לאחר מ"ת), ולמר כדאית לי'
(לרע"ק „בו שקבלו התורה נסתלק מלכסות“).

אבל (נוסף לזה שלפ"י רש"י לדיעה הב' (ריה"ג)
פ"י. ויכסהו הענן היינו „למשה“, ואיכ אין לנו ראי'
שנסתלק הענן מההר, (הרי) לכל הדיעות מפורש
בכתוב שלפניו. ויכס הענן את ההר' שהמדובר
לאחר מ"ת ואינו מפרט בזה זמן מסויים...]

(*) וראה תוס' ישנים יומא שם. אברבנאל כאן
(השאלה היר"ד בסופו ובהביאור לפסוקים אלו ד"ה
ויאמר ה'). באר יצחק. ועוד.

(**) ראה פרש"י תענית כא, ב ד"ה אל מול: לא
נסתלקה שכ"נה עד לוחות האחרונות אבל בפירש"י
עלה' (יתרו יט, יג) קול ארוך הוא סימן כ"י הם
רשאים לעלות.

(***) כי דוחק לפרש ב"ויכס הענן את ההר" שזה
הי' רק בשעה ש"ויעל משה אל ההר", דאז הול"ל

ה. דערמיט ווערט אויך מובן דער דיוק הפסוק — „כאש אוכלת“. דלכאור-רה איז ניט פארשטאנדיק: צו מתאר זיין די מראה פון כבוד ה' איז בלויז נוגע צו זאגן אז עס האט אויסגעזען ווי פייער; צוליב וואס דארף דערביי צוגעגעבן ווערן אז דאס איז געווען ווי אן אש „אוכלת“?²⁴

וע"פ הנ"ל איז דאס פארשטאנדיק בפשטות: היות אז דער מכוון איז דעם פסוק דא איז צו מסביר זיין דעם פירוש פון דעם פסוק שלאחריי „ויבא משה בתוך הענן“ — אז דער ענן איז געווען אן עשן וואס האט זיך געשאפן פון דעם וואס „מראה כבוד ה'“ איז געווען „כאש“ — דעריבער איז דער פסוק מוסיף ומדגיש „(כאש) אוכלת“, ווייל אן עשן ווערט ניט פון אש אליין, נאר פון אן אש וואס איז „אוכלת“ (מכלה, פארברענט) די זאך אין וועלכער זי איז נאחז.

[ויש להוסיף: בכלל איז דער אש שלמעלה ניט קיין „אש אוכלת“²⁵, ווי מען האט שוין געלערנט פריער ביים סנה: „וירא גו' בלבת אש גו' והסנה איננו אוכל“²⁶; דערפאר דארף דער פסוק מדייק זיין, אז דא איז יע געווען אן „אש אוכלת“, וואס דערפאר האט זיך

קריאה — האט דאך קיין ארט ניט²¹ צו מפסיק זיין צווישן „ויקרא אל משה“ און „ויבא משה“ (זיין אויספאלגן די קריאה) מיטן פסוק „ומראה כבוד ה'“²².

נאר אפילו לויט דער ערשטער דיעה, אז „ויקרא אל משה“ איז געווען „לומר עשרת הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק וכו'“ (ניט אז דער אויבערשטער האט גערופן משה'ן אריינצוגיין אויפן הר) און „ויבא משה בתוך הענן“ איז אן ענין ניט פארבונדן מיט „ויקרא אל משה גו' מתוך הענן“ — פונדעסטוועגן איז אויך מער מתאים אז דער תיאור ענין פון „ומראה כבוד ה' גו'“ זאל שטיין גלייך בהמשך צו „וישכון כבוד ה' על הר סיני“].

דעריבער לערנט רש"י, אז דער פסוק „ומראה וגו'“ איז א הקדמה צום פסוק „ויבא משה בתוך הענן גו'“: ער איז מרמז מיט וואס דער ענן איז אנדערש פון דעם ענן וואס שטייט פריער אין פסוק (וואס דערפאר דארף דער פסוק מדגיש זיין „ויבא משה בתוך הענן“): דער ענן איז א תוצאה פון דעם „אש אוכלת“; ער איז „כמין עשן“ וואס איז געקומען פון דעם „אש אוכלת“ וואס שטייט אין פריערדיקן פסוק²³.

(21) כמו שהקשה באלשיך כאן.

(22) באברנאל פוקדי בסופו ד"ה וראיתי, מפרש שבים י' כאשר יקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד ה' שה' כאש אוכלת לעיניהם (ועד"ז הוא במלבי"ם כאן). אבל זהו לפי פירושו שם ד"יכסכו הענן היינו שכיסה את ה"כבוד" הנזכר לפני, אבל לפי פירש"י שהביא (רק) ב' הדיעות (אם קאי על ההר, או על משה) אין מקום לפי זה.

(23) לפי הגירסא שלפנינו בגמ' ובע"י משמע (וכן מפורש במאירי שם) דפולגת ריה"ג ורע"ק הוא גם בפסוק „וישכון כבוד ה'“, דלדעת ריה"ג, זה ה' מעשה אחר עשה"ד ורע"ק אומר וישכון כבוד ה' מר"ח כ"ו. אבל בפירש"י ע"ה"ת כאן פ"י פולגתם רק

ב"יכסכו הענן וב"י קרא אל משה ביום השביעי, וא"כ י"ל דלכרע ההמשך „וישכון כבוד ה'“, ומראה כבוד ה' כאש אוכלת הוא בזמן אחד, ונמשך זה כל הזמן לאחר מ"ת (ראה לעיל הערה 19 בשה"ג הא' והב'). אבל גם את"ל שגם לפירש"י פולגתם היא בהזמן ד"ישכון כבוד ה'“, הרי מזה שהכתוב מפסיק ב"ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" מובן שזהו הקדמה (לתאר תוכן), הענן שבהכתוב שלאח"ז.

וראה ראבי"ע פסוק טו ואילך. אלשיך שם. ועוד.

(24) באברנאל פרשתנו שם (ובארוכה פ' פקודי שם) ועוד — ביאור ע"ד החקירה והדרוש.

(25) ראה יומא כא, ב.

(26) שמות ג, ב. שמר"ר פ"ה, ה. וראה ד"ה וה"ס עש תרסי"ב. לקמן בפנים.

דערפון געשאפן אן „ענן . . כמין) עשן].

ו. ע"פ כל הנ"ל וועט ווערן פאר-שטאנדיק פארוואס רש"י דארף באווארענען „ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו" דוקא אין אונזער פסוק (און בהמשך צו זיין פירוש „ענן זה כמין עשן הוא"):

ווען דער ענן דא וואלט געווען דער זעלבער ווי אין די פריערדיקע פסוקים, פאדערט זיך ניט צו באווארענען ווי אזוי משה איז אריין „בתוך הענן" (ואדרכה, ווי גערעדט פריער, איז משה „נגש (אפילו) אל הערפל" — „עב הענן")²⁷;

וויבאלד אבער אז „ענן זה כמין עשן הוא", וואס רויך האט אין זיך די טבע (דורך דעם „פיה"²⁸ אין אים פונעם דבר הנשרף) צו פאררויכערן, שווארץ מאכן דעם וואס געפינט זיך אין אים און זיינע לבושים — ווערט די תמי: היתכן אז אזוי איז דאס געווען ביי משה רבינו און אזוי האט ער אויסגעזען בעת ער איז ארויף אויפ'ן הר צום אויבערשטן אויף צו מקבל זיין די לוחות — היפך הכבוד כו'²⁹!

(27) ואין רש"י צריך לפרשו כמו שא"צ לפרש לפניו (יתרו יט, כ) בויקרא ה' אל משה אל ראש ההר (המקום) אשר ירד עליו ה' באש" (שם, יח) ויעל משה, דבדר שנוגע לפועל, מובן מעצמו שהקב"ה עשה נס שיוכל לקיים ציווי ה', לעלות, ועדין בערפל.

וכ"ה בנודיד שאין קושיא איך נכנס משה בפועל בכמין עשן מצד העדר האויר כו'.

(28) ראה פרשי' וארא ט, ח.
(29) ובמכ"ש הוא (דשבת נ, ב) „רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונני", „לכבוד קונוהו דכתיב (נח ט, ו) כי בצלם אלקים עשה וגו'" (פרשי' שם ד"ה בשביל). ובשרי' אדה"א אויח סוסי' (מהד"ק): „בשביל כבוד קונני" (כג' הע"י).

דעריבער איז רש"י ממשיך „ועשה לו הקב"ה שביל בתוכו", און משה איז געגאנגען אין דעם שביל, באופן אז דער עשן האט אים ניט בארירט.

ז. עס בלייבט אבער ניט פאר-שטאנדיק: (א) פארוואס זאגט רש"י „ענן זה כמין עשן הוא" — ולפי הנ"ל איז עס דאך געווען אן עשן פון אש³⁰, עשן ממש? (ב) פארוואס זאגט דער פסוק „ויבא משה בתוך הענן" און ניט „בתוך העשן"?

איז דער ביאור בזה: דער הר סיני איז מדבר סיני, ובפרט דער „ראש ההר" (וואו עס איז געווען דער „מראה כבוד ה' כאש אוכלת"), איז דאך ניט אן ארט וואו עס וואקסן אילנות ודשאים ועש-בים³², נאר א מקום פון אבנים ועפר³³; און סיבת עשן איז דוקא אז דער פייער איז אוכל ומכלה א דבר הנשרף³⁴ (ווי אילנות וכו'), וואס דאס איז ניט שייך ביי דומם (אבנים ועפר), דעריבער זאגט

(30) בא' מכת"י רש"י (ה"א רל) „שעשה".
(31) לכאורה י"ל שאין זה עשן באמת רק „כמין עשן", כי לא ה' אש בפועל (כביתרו שם, יח) — אשר ירד עליו ה' באש", כ"א רק „מראה" של אש, כדיוק לשון הכתוב „ומראה כבוד ה' כאש אוכלת גו" (ועד"ו הוא ע"פ דרוש כו' — ראה אברבנאל אלשיך ועוד). אבל מזה שהכתוב מדגיש „כאש אוכלת" מובן שה' אש כפשוטו כבפ' יתרו (שהרי זה שאוכלת אינו שייך ל„מראה").
(32) מא"כ בנוגע להרהר עצמו — ראה לעיל ע' 223-4 והערה 9, די"ל שע"פ פשט"ה היו שם אילנות ועשבים כו'.

(33) כבאלשיך יתרו שם. וראה לעיל שם בשוה"ג.
(34) כ"י אין אש שלמעלה חלוק בזה מאש שלמטה שנאמר דאש של מעלה הנה הוא בעצמו מעלה עשן (ד"ה והים עשן תש"ח בתחלתו). וראה בהנשמן שם. ולהעיר מד"ה והים עשן תרס"ב.

לפניו חייב נטילת ידיים (שחל עליו לפני רחיצת פניו ורגליו), וד"ה ירד זה הוא בסיום דה"ל נטי' בשחרית. וראה לקו"ש חל"א ע' 186 ואיל"ד.

זיך אַרױס) אויף וויפל דער חומר פון דער זאך איז גס, דאָס קומט לידי גילוי בכליון הדבר.

אַזוי ווי דאָס איז בגשמיות, אַזוי איז דאָס אויך ברוחניות, אין דעם ביטול וכליון פון דברים דלמטה צו אלקות³⁷: דורך דעם גילוי אש שלמעלה ווערט „נאכל“ ונכלה די ישות פון וועלט און עס ווערט אין איר אויפגעטאן דער ביטול וכליון צו אלקות.

און דאָס איז (ברוחניות) דער ענין העשן, וואָס ווייזט אויף דעם כליון פון ישות און ביטול פון וועלט.

ט. און דאָס איז דער חילוק צווישן די צוויי פסוקים הנ"ל:

דער פסוק „והר סיני עשן כולו“ רעדט זיך וועגן זמן מ"ת, און היות דער גילוי אלקות פון מ"ת איז געווען בדרך מלמעלה למטה, (ווי דער פסוק איז ממשיך „מפני אשר ירד עליו ה' באש“ — דער גילוי איז געווען מצד למעלה³⁸) און דער עולם איז נאך דאן געווען א גשמי וחומרי וואָס איז ניט מזוכר³⁹ — דעריבער האָט דער גילוי אלקות דאן אויפגעטאן דעם ביטול און כליון פון וועלט אין אן אופן פון „והר סיני עשן כולו“, וואָס דער ריבוי וגודל ה„עשן“ ווייזט אַז די חומריות העולם איז ניט געווען דק ומזוכר.

(37) וכידוע בפי' עשן ר"ת עולם שנה נפש, כמבואר בספרי הקבלה ובפי' הראב"ד לספר יצירה (אהי"ת יתרו ד"ה והי"ס עשן — ע' תתטז), והיינו עליית עולם שנה ונפש. וראה בהמאמר שם בארוכה בפי' והי"ס עשן כולו (וכן בד"ה שלאחזי' ע' תתכג ואילך. ע' תתכט ואילך). ובמקומות שנשמנו כהערה 34. ועוד.

(38) ראה גם ד"ה והי"ס תרס"ב שם. ובסוף ההמשך (דתרס"ב) שם.

(39) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל ואילך. ובכ"מ.

רש"י אַז דאָ איז ניט געווען עשן ממש, נאָר בלויז „כמין עשן“, דער ענן פון אונכלת (שריפת) הדומם אויפן הר סיני איז געווען אַזוי ווי אַן עשן (סתם וואָס ווערט פון אַ צומח וואָס ווערט פאַרברענט פונם אש).

און מהאי טעמא — ווייל דאָס איז ניט געווען אַן עשן טבעי — רופט עס אַן דער פסוק בשם „ענן“.

ח. מיינה של תורה אין דעם פירוש רש"י:

דער ענין העשן בהר סיני ביי מ"ת שטייט מפורש אין דער תורה בפ' יתרו⁴⁰, „והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש“.

משא"כ בפרשתנו שטייט דער לשון „ענן“.

ו״ל הביאור בזה: אַן⁴¹ עשן כפשוטו נעמט זיך פון דעם דבר הנשרף — מצד דעם וואָס דער דבר הנשרף איז אַ חומר גשמי, און דער אש איז מכלה דעם גשם איז דער כליון גורם — זיינע תוצאות זיינען — עשן.

און דערפאַר זיינען אין עשן פאַראַן חילוקים וועלכע זיינען תלוי אין דעם מהות פון חומר הנשרף: ווען דער דבר הנשרף איז אַ חומר דק (ווערט ער פאַרברענט שנעלער און דאן) איז אויך דער עשן „איידעלער“ און שיטערער; משא"כ ווען דער דבר הנשרף איז אַ חומר עב וגס, איז דאן דער עשן געדיכטער און גרעכער (און גרעסער) —

פון דעם איז פאַרשטאַנדיק, אַז אין דעם עשן פון יעדער זאך איז ניכר (זאָגט

(35) יט, יח.

(36) כהבא לקמן — ראה תו"א צד, א. רד"ה וכל העם תש"ד. ועוד.

דעריבער האָט דער „מראה כבוד ה' כאש" גורם געווען ניט אַן ענין פון עשן ממש, נאָר „לרוב דקותו לא נקרא בתורה בשם עשן כיא בשם ענן", וואָס ענן ווייזט ניט אויף דער כליון ועלי מלמטה למעלה.⁴¹

אויף דעם איז רש"י — ביניה של תורה — מגלה, אַז „ענן זה כמין עשן הוא": היות אַז ענינו איז ניט דער גילוי אלקות מלמעלה ווי דער ענן וואָס ווערט דערמאָנט אין די פסוקים פרי-ער, נאָר דאָס קומט פון דעם מראה כבוד ה' כאש אוכלת, ווי אלקות פועלט דער ביטול אין מציאות העולם, איז — „כמין עשן הוא":

אויך אין דעם איז דאָ אַן ענין פון עשן — עפרורית ועכרורית (וואָס קומט פון דעם כליון החומר). וואָרעם וויבאלד אַז דער מכון פון ענין התורה איז כדי צו מאַכן פון וועלט אַ דירה לו ית' בתחתון-נים, איז דערפאַר „ענן זה" — דער ענן, איז וועלכן משה האָט געדאַרפט אַרייַן-גיין כדי צו מקבל זיין לוחות (תורה) און אַראָפּבריינגען זיי למטה — איז „כמין עשן הוא", עס איז אַ גילוי מלמע-לה וואָס פועלט כליון וביטול החומר פון נבראים —

[ס'איז נאָר וואָס זייענדיג נאָך דעם גילוי פון מ"ת וואָס האָט אויפגעטאָן אַ הודככות וביטול כללי אין חומר העולם, איז דערפאַר ניט געוואָרן „עשן (כולו)" (ווי בעת דעם התחלת גילוי פון מ"ת), נאָר בלויז „כמין עשן כנל" — אַבער אַן „עשן" מוז זיין].

41) לשון התרי"א שם.

42) וראה תרי"א טז, א.

מתגלה עי"ז שרש הכלי (כח הגבול), כי אי"ז ביטול הכלי מצד ענינו הוא, ולכן ירידת האש היא חידוש. ואכ"מ.

משא"כ בפרשתנו, וואו עס רעדט זיך וועגן דעם זמן פון נאָך מ"ת, נאָך דעם ביטול והזככות וואָס מ"ת האָט גע-פועלט בעולם, איז שוין דאָן די מציאות פון וועלט ניט אַזויפיל גס.⁴⁰

40) עפ"י אולי יש לבאר גם השינוי שבפרשתנו מפורש „כאש אוכלת", משא"כ כפי יתרו נאמר „מפני אשר ירד עלי ה' באש" סתם ואינו מפרט „אוכלת" (שמלשון זה משמע, שהעשן נעשה מהאש עצמו ולא מכליון דבר הנשרף, כהקדושא ברדי"ה וה"ס עשן תשי"א ותשי"ב. ועוד): כי מצב העולם בזמן מ"ת גס כיכ עד שאינו ראוי גם להיות נכלה ונשרף ע"י אש (כדוגמת הדומם כפשוטו, כבאלשיך ומאמרים הנ"ל) ולכן איז העשן שייך כיכ לכליון ההר כנ"ל (ולעזיר מדי"ה וה"ס תרס"ב שם לענין בחי' דומם שבדומם שאינו עולה ע"י האש).

משא"כ בפרשתנו, שהי' לאחרי ביטול היש והזככותו במ"ת, הרי נעשה דק יותר וראוי שיהא נאכל ונשרף ע"י האש שלמעלה.

*) וי"ל שזהו גם טעם הפנימי, שדומם אינו כלה בטבעו באש כי הוא בריחוק הערך לגמרי ממהות האש, ואינו שייך לומר גם זה שהוא בניגוד והיפך טבעו לאש, כמו שאומרים בננוע לצומח כו'. ועפ"י אולי יש לומר מה שבדי"ה וה"ס תשי"א בסופו מבאר שינוי טבע הבריאה שנעשה בעת מ"ת, דה"ס „אם היותו אבנים ואינו שייך בו הכליון בשריפה להיות עשן בכ"ז עשן כולו היפך טבעו, מפני אשר ירד עליו באש היפך טבעו בטבע העליון", דמוכח מזה, דשינוי טבע ההר לא הי' מספיק שיפעול ירידת האש, כיא צריך לעוד ענין בשינוי טבע הבריאה, שינוי טבע האש;

כי מכיון שהדומם מצד עצם ממהותו הוא בריחוק הערך ממהות האש (דוגמת דומם ומדבר — ראה תו"ח בראשית יט, ג. המשך תרס"ו ריש ע' קטו ועוד) דאש הוא בחי' מדבר) לכן גם לאחר שנחחדש בו ענין הכליון, צריך להיות גם שינוי טבע האש, דוגמת הנפש וגוף שעם היות שאברי הגוף בטלים להנפש ואברי הגוף הם בצירוף שם הוי' כו', צ"ל כח המפליא לעשות לחבר הנפש עם הגוף (ד"ה אחרי מות תרמ"ט בתחלתו. ובכ"מ).

או י"ל ע"פ (ועיד) המבואר בדי"ה אחרי שם (סעיף ו) ובכ"מ דירידת האור היא מצד מעלת שורש הכלים, ומכיון (שבנוד"ד) ענין הכליון שנעשה בו הוא היפך טבעו וזו דבר נוסף (כראי לקו"ש ח"ו נ"א, ח"ת נ"ו 242 — ע"ד ב' טו"ז נשים), לכן איז

י"ד. די הוראה מהנ"ל בעבודתנו:

עס זיינען פאראן אזעלכע וואס טענה'ן, מה לי ולדברים התחתונים? אויב שוין יע אראפלאזן זיך, איז גענוג די ירידה אין אזעלכע ענינים וואס זיי נען אין דער בחי' פון „חי“, אדער אפילו נידעריקער — „צומח“; אבער ניט האבן צו טאן אויך מיט די זאכן אין וועלט וואס זיינען אין סוג פון „דומם“, א מציאות חומרית ביותר אין וועלכער עס זעט זיך ניט קיין שום חיות, ביז אז אפילו ווען ס'איז מאיר אש הוי', איז ער (מצד טבעו) ניט קיין כלי דערצו און ס'איז אין אים ניט נאחו דער אש⁴³ (עס דארף זיין פריער דער ענין פון „מבט-שין לי"י⁴⁴).

זאגט מען זיי, אז מען מוז פועל'ן אז עשן והעלאה אויך אין דעם נידע-ריקסטן סוג פון „דומם“ אין וועלט, ווייל מיט דעם איז פארבונדן דער תכלית פון מ"ת, אז דער ענין ה"עשן", דער כליון און עלי' פון חומר העולם, זאל אויפ-געטאן ווערן ניט נאר אינעם צומח, נאר אויך אין „הר" — דומם.

קענען זיי קומען מיט נאך א טענה — ס'איז דאך „המתאבק עם מנוול מתנוול גיכ"י⁴⁵, דורך דער עבודה צו פועל זיין אז „עשן“ אין דברים תחתונים וועט דאך גורם זיין מ'זאל זיך „איינריכטן“ — איז דאך גלייכער מען זאל זיך ניט פאר-נעמען מיט זיי? אויף דעם איז דער ענטפער:

(א) „עשה לו הקב"ה (למשה) שביל בתוכו: די בחי' „משה“ וואס איז דא אין

דער נשמה פון יעדן איד⁴⁶, זי וועט זיך ניט „איינריכטן“, זי וועט בלייבן ריין, ווייל זי גייט דורך א „שביל“ — זי איז אלעמאל באמנה אתו ית"י.

(ב) נאכמער: בפנימיות הענינים, ווערן אויך די כחות הגלויים ניט „פאר-שמירט“ פון דעם „עשן“. ווייל אין אמת'ן איז עס גאר ניט קיין עשן, ס'איז בלויז כמין עשן — עס איז אז ענן וואס זעט נאר אויס ווי אז עשן.

ד.ה. דאס וואס די וועלט איז מעלים ומסתיר אויף אלקות איז עס נאר כמין פון א מציאות צוליב דעם ענין פון בחירה. אויב מען וואלט געזען דעם אמת, וואלט דאן ניט געווען קיין ארט אויף בחירה.

און נאכמער: וויבאלד אז דער העלם קומט (צוליב א תכלית) פון קדושה איז עס באמת גאר אז „ענן“ (קדושה): ער קוקט טאקע אויס ווי „עשן“, ווי א דבר חומרי וואס אפילו נאך זיין כליון ועלי' בלייבט איבער עפירות — אבער דאס איז בלויז וואס נראה לעיני בשר; בפני-מיות איז עס אז „ענן“ של קדושה, ווארום דער גאנצער תכלית זיינער איז בשביל תוספת אור בקדושה.

און דאס איז די הוראה, אז מען מוז אריינגיין און דורכגיין דעם „עשן“. דורך דעם איז מען מקבל תורה⁴⁷. משה רבינו — ובכא"א, בחי' משה בנפשו — האט מקבל געווען די תורה נאך דער הקדמה פון „ויבא משה בתוך הענן“, וואס „ענן זה כמין עשן הוא“ (און ער מוז אנקומען צו א „שביל בתוכו“).

(43) ראה לעיל הערה 40 בשוה"ג.

(44) ראה זהר (ח"ג קסח, א) — הובא ונתבאר

בתניא רפכ"ט.

(45) מניא חפ"ח (לה' ב')

(46) תניא פמ"ב.

(47) תניא ספכ"ד.

(48) ראה גם ד"ה ויבא משה תרנ"ד בסופו.

כאַטש דאָס איז לשעה ובחיצוניות אַן
ענין פון העלם, אַבער דורך דעם קומט
מען צו „ויהי בהר ארבעים יום וארבעים
לילה“ און מען האָט תורה בשלימותה:
און דערנאָך איז דאָס יעדער ממשיך
אין גופו וחלקו בעולם, וואָס דאָס איז
דער המשך פון (נאָך) פ' משפטים (אין
פ' תרומה) — „ועשו לי מקדש ושכנתי

בתוכם“⁴⁹,

פון די דברים גשמיים, זהב וכסף גו',
מאַכט מען אַ מקדש לו ית', וואָס דורך
דעם פירט זיך אויס די כוונה פון נת-
אוהה הקב"ה להיות לו ית' דירה
בתחתונים.

(משיחת ש"פ משפטים תשכ"ה)

(49) תרומה כה, ת.

תרומה

און דעריבער דארף רש"י מפרש זיין אז "לי" מיינט "לשמי".

עס איז אבער שווער אזוי צו איינ- לערנען, וואָרעם [נוסף אויף דעם וואָס דעמאלט איז נישט פאַרשטאַנדיק פאַר- וואָס רש"י איז מעתיק פון פסוק אויך די ווערטער "ויקחו" און "תרומה", ווי- באלד די שווערקיט און דער ביאור פון רש"י איז נאָר אין וואָרט "לי"⁸]

מען געפינט אַזעלכע לשונות, מיטן זעלבן מכוון (בשייכות צו דעם אויבערשטן) אין פריערדיקע פסוקים "עשר אעשרנו לך"⁹, "קדש לי כל בכור"¹⁰ וכיו"ב, און רש"י באַוואַרנט דאָרט נישט¹¹ אַז דאָס מיינט נישט, כפשוטו, "צו" אָדער "צוליב" דעם אויבערשטן.

פון דעם איז מוכח אַז נישט דאָס איז ביי רש"י שווער אין פשט"מ און ער דארף נישט שולל זיין דעם פירוש הנ"ל. און דאָס איז פאַרשטאַנדיק בפשטות, ווייל ווען מ'איז (מעשר) מקדיש אַ זאך פאַר דעם אויבערשטן מיינט עס נישט אַז דער אויבערשטער דארף צו דעם ח"ו אַנ- קומען וכיו"ב.

(6) כי אין לומר שזהו בכדי לציון התחלת הסדרה — כי כמדובר כמ"פ אין דרכו של רש"י בכך (ראה לקו"ש חייב ע' 78 הערה 2).

(7) ובדפוס א' דרש"י, וא' מכת"י רש"י — לא העתיק תיבת תרומה בהד"ה.

(8) וכמודגש גם בזה שמעתיק בפירושו (עוה"פ) "לי לשמי". ולהעיר שבדפוס א' ובאחדים מכת"י רש"י לא העתיק תיבת "לי עוה"פ בפירושו. אבל בדפוס שני וברוב הדפוסים וכת"י הוא ככפושטו.

(9) ויצא כח, כב.

(10) בא יג, ב.

(11) כמו שהקשה במשכיל לדוד עה"פ.

א. אין התחלת הסדרה איז רש"י מעתיק פון פסוק די ווערטער "ויקחו לי תרומה" און איז מפרש "לי לשמי".

וואָס איז דאָ שווער אין די ווערטער, וואָס רש"י דארף בכלל מפרש זיין? — זאָגן מפרשים¹:

דער פשוט'ער טייטש פון "ויקחו לי" איז "צו מיר" — ד.ה. צו געבן דאָס דעם אויבערשטן, און דאָס קען מען דאָך נישט זאָגן כלפי דעם אויבערשטן, וואָרעם: (א) ווי איז שייך זאָגן אַז מ'גיט אים עפעס אָדער אַז ער דארף צו דעם אַנקומען² — ס'איז דאָך "לה' הארץ ומלוואה"³, אַלץ באַלאַנגט דאָך צו אים און "אם ארעב לא אמר לך"⁴, (ב) דער וואָרט "לי" ווייזט אַז די שייכות פון דער זאך "צו מיר" איז דורך (קחצה) לקרב — און דאָס פאַסט בלויז בנוגע צו אַ דבר גשמי, משא"כ באַ דעם אויבערשטן, וואָס "אינו גוף כו' ואין לו שום דמות וצורה כו"⁵.

(1) ראה רא"ם, ספר זכרון, פי' מהר"ק, גו"א, באר מים חיים, דבק טוב. ועוד.

(2) שני הענינים שבפנים, שאין שייך שיתנו לו, ושאינו צריך לשום דבר — הם לכאורה ב' ענינים שתלויים בפי' "ויקחו לי", אם מפני שהנתינה היא לו (אליו) או מפני שהנתינה היא לצרכו כביכול: ועי' הובא ב' הפסוקים דלקמן לענין הא' לה' הארץ ומלוואה ולענין הב' אם ארעב גר.

ובמפרשים הנ"ל מדגישים בעיקר ענין ופי' הב' (ספר זכרון, באר מים חיים, פי' מהר"ק. ועד"ו בדקדוקי רש"י כאן). ובלבוש האורה ושפ"ח הוא בענין הא' דהכל שלו.

ויל"ע ברא"ם, לא כסתם לי שבמקרא המורה להבאת דבר אל העצם ומביא פסוק הב' (אם ארעב גר). ובגו"א הביא ב' הפסוקים.

(3) תהלים כד, א.

(4) תהלים ג, יב.

(5) דקדוקי רש"י (באר רחובות) כאן.